

Kamarás István

Lelkipásztorkodás a református egyházközségekben

Lukáts Andrásnak és Lukátsné Orovicz Piroskának

A nyolcvanas évek végén és a rendszerváltás idején készült felmérések után¹ 1997-98-ban 125 plébániára és 60 filiára kiterjedt kutatás keretében vizsgáltam a katolikus egyházközségi lelkipásztorkodást, és írtam erről „jelentést”.² Azóta is folyamatosan gyűjtöm a katolikus lelkipásztorkodásra vonatkozó tényanyagot (elsősorban tanítványaim által készített esettanulmányokat)³, csaknem évtizede pedig a protestáns (elsősorban református) gyülekezeti lelkipásztorkodásra is kiterjedt kutatási tevékenységem.

A református gyülekezeti lelkipásztorkodásról szóló „jelentésem” elsősorban a tanítványaim⁴ által zömmel 2001 és 2007 között készült esettanulmányokra épül, amely 38 gyülekezet gyakorlatából, hitéletéből próbál megállapításokat tenni az „országos” helyzetre. A gyülekezetek⁵ között van egészen kicsi és egészen nagy, fővárosi és vidéki (az ország minden tájáról), református és katolikus vidéken működő, hagyományörző és újjító, és mint a „látteletekből” kiderült: elfogyó, vegetáló, stabil középszert képviselő, felfelé kapaszkodó, virágzó, ellenpéldának és példának nevezhető.

Az ilyenfajta kutatások sokkal inkább magam, munkatársaim és a meginterjúvoltak személyes tapasztalataira, vélekedéseire és véleményére épülnek, mint kemény adatokra.⁶ Ezekből az eléggé szubjektív, eléggé részleges „történetekből” próbáltam meg hiteles narratívát szőni. Az egyes egyházközségeken belül akarva-akaratlan szűk és némiképpen egyoldalú lett az adatközlők tábora, akik közül néhányak (elsősorban a lelkészek) eléggé szubjektív véleménye talán túlon túl is nagy hangsúllyal szerepelt, és az sem zárható, hogy a legendák is színezik hitelességre törekvő történetemet. Így ezek a egyházközség-képek – miként a jelen tanulmányé is – valódiságukat, hitelességüket, reprezentativitásukat tekintve valahol az „ez van” és az „ilyen is van” közé helyezhetők.⁷ Amikor a katolikus egyházközségi lelkipásztorkodással vetem össze a reformátust, akkor elsősorban az 1997-98-as vizsgálódást veszem alapul, ami azt jelenti, hogy egy valamivel régebbi katolikus képet a valamivel újabb reformátussal.

A hitélet alakulása

„Mi az oka annak, hogy a plébániai lelkipásztorkodás területén számos új fejlemény el- lenére sem mutatkozik olyan fellendülés mint a katolikus oktatás, a katolikus karitás és a katolikus egyesületi tevékenység területén?”, tettem föl a kérdést a katolikus egyház- községi lelkipásztorkodás kutatásának megkezdése előtt, és azt a hipotetikus előzetes választ adtam, hogy „tény, hogy a rendszerváltás előtt még – nyilvánosan vagy rejtve

1 tudomány és társadalom

– a plébánián folyó tevékenységek egy részét regionális vagy országos »profi« vallási szervezetek vették át, ám ebből még nem következik az, hogy ezek és/vagy ezekhez hasonló tevékenységek legalább is részben nem maradhatnának továbbra is a plébániai közösségi élet szerves „életelemei”.⁸

(*A hívek létszáma, összetétele*) A 125 katolikus egyházközség egyharmadában az öt-taniak úgy tapasztalták, hogy a rendszerváltás óta növekedett a vallásukat rendszeresen gyakorló hívek száma, másik harmadában csökkenést tapasztaltak, ötödükben nem változott, hetedükben 1989–91-ben megemelkedett, majd néhány év múlva (legtöbbször 1994-től észlelték) ismét csökkenni kezdett a vasárnap rendszeresen misére járó hívek száma. Nagyjából hasonló kép alakult ki számomra a református „mezőn” is. Abban is van hasonlóság, hogy a létszámukban növekvő egyházközségek között a kisebb falvakban működőktől a nagyobb városokig mindenféle egyházközséget találhatunk, és abban is, hogy a gyerekek és szüleik, a fiatalok és a közép-korosztálybeliek, kevesebb helyen az értelmiségiek, vezető beosztásúak és a pedagógusok alkotják elsősorban a növekményt. És mindkét „mezőn” ott, ahol valamiféle paradigma-váltás következett be az egyházközség életében egy-egy karizmatikus személyiségű pap vagy (a reformátusoknál ritkábban) csoport működésének következtében. Csökkenő létszámú egyházközségeket is ugyanúgy lehet találni mindkét „mezőn” kisebb falvakban, mint nagyobb városokban.

A vasárnapi istentiszteleten résztvevők aránya nagy eltérést mutat mindkét egyházban, a potenciális hívek aránya átlagosan a katolikusok körében⁹ 15%, a reformátusoknál – a gyermek-istentiszteleteket figyelmen kívül hagyva – 13%. A regisztrált református hívek aránya a településen számba vett reformátusokhoz képest rendkívüli mértékben szóródik: 10-től 90%-ig (az átlag 30–40% körül); ugyanígy szóródik a rendszeresen istentiszteletet látogatók aránya a regisztráltakhoz képest: 10-től 55%-ig (az átlag 20–25% körül). Tipikusan református hitéletet jellemző adat, hogy a nagyobb ünnepeken átlagosan kétszörösére emelkedik a hívek száma.

A vizsgált katolikus egyházközségek 54%-ában a rendszeresen misére járók többsége 60 éven felüli és nő, és csak 11%-ában van képviselve minden korosztály. 22%-ában az idősök mellett – szüleik és a szüleik korosztályának távollétében – szép számmal jelennek meg gyerekek. A református egyházközségekben meglehetősen hasonló a helyzet. Abban is, hogy a cigányok csak a keresztelest meg a temetést, esetleg az egyházi esküvőt igénylik, a „magyarok” istentiszteletére nemigen járnak.

(*A hitélet jellege*) A hitélet milyenségét (végig kerülöm a „minőség” kifejezést) illetően elsősorban háromféle megállapításra támaszkodom: A) Ahogyan az egyházközségből látják. Ez esetben munkatársaim leggyakrabban a lelkész(ek) véleményét regisztrálták, néhány esetben rajta kívül másokét is „begyűjtötték”. B) Ahogyan tanítványaim a vallás-szociológiai kurzusomon tanult szempontokat, kategóriákat az általuk vizsgált gyülekezetre alkalmazták. C) Hívő, gyakorló református munkatársaim az esetek nagyobb részében ebben (olykor csak ebben) a szerepükben is véleményt mondtak.

Amit a katolikus „mezőn” tapasztaltunk nagyjából igaz a „szomszéd rétjére” is: eléggé sok egyházközségben a hívek döntő többsége számára a hitélet a vasárnapi misére járásra korlátozódik, a gyerekek egy részénél pedig a hittanra járásra, már amennyire ez a tevékenység (önmagában) hitéletnek számítható egyáltalán. A gyengélkedő hitéletet jól

jelzi a keresztkedés, elsődözés, bérálás házasságkötés után lemorzsolódók nagyon nagy (60-95%-os) aránya. Többségük persze igazából nem is tartozott az egyházközség rendszeresen vallásgyakorló tagságába, inkább csak rövid időre „meglátogatta” az egyházközséget. A „kibérmálkozás” református megfelelője a „kikonfirmálás” vagy „lekonfirmálás”.¹⁰ Mindkét egyházban tapasztalható, hogy a rendszerváltás után megmutatkozó mennyiségi növekedés felhígulással, minőségi csökkenéssel járt együtt. „Ma már azt a helyzetet éljük, hogy a nagymamák sem tudják, hogy »merre nyílik a templom ajtó«, és akkor mit várhatunk a szülőktől? Nem egy anyukától hallottam, hogy a gyerek nem akar hittanra járni, és ő ebbe nem akar beleszólni. Döntsön a gyerek. (Persze a gyerek, azt sem tudja, hogy mi az, hogy hittanóra, mert még egy órára sem ment bel!)”, írja írásomra reflektálva egy dunántúli református lelkész.

Természetesen nem igazán könnyű megállapítani, hogy igazából milyen minőségű a hitélet ott, ahol még eléggé sokan járnak templomba, ahol még „igénylik a szentségeket”. Ugyanakkor nem csak olyan egyházközségeket jellemeztek átlagosnál mélyebb hitélettel, ahol még mindig tele a templom, hanem olyanokat is, ahol ugyan jelentősen csökkent a hívek száma, de megmaradtak a „jó minőségű”, „mélyen vallásos”, „vallásukat megélt”, „hitvalló”, „felébredt” hívek.

A katolikus egyházban a gyónás kivételével a többi szentség¹¹ esetén csaknem valamennyi egyházközségben tapasztaltuk, hogy 1989–91 körül megugrott arányuk, majd az ezt követő években visszaesett, több helyen jelentős mértékben. Egészen hasonló tendenciákat tapasztaltunk a vizsgált református egyházközségekben is. Ez egyfelől azzal magyarázható, hogy a visszatérő hívek akkor rendezték elmaradásaikat, másfelől azzal is, hogy mind régebbi, mind az újdonsült hívek buzgalma ilyen-olyan okok miatt egyre lankadt.

A katolikus egyházközségek többségét a következő öt kategóriába lehetett besorolni: A) Gyenge szinten vegetáló és/vagy romló hitélet.¹² Többségük pap nélküli plébánia vagy filia. B) Az átlagosról leromló hitélet; elsősorban olyan kisebb településeken, ahol már „elfáradt” a hagyományos vallásosság. C) Átlagos, rutinszerű, viszonylag stabil hitélet, amely egyaránt honos falun és városon. Ez a leggyakoribb típus, amely sok esetben olajozott üzemmódban működik. D) Átlagos, rutinszerű, de a fejlődés jeleit felmutató hitélet, amely az előbbinél ritkábbak, inkább városi környezetben fordulnak elő. Ezek a helyeken a hívek egy még kicsi, de növekvő csoportja nem csak a szentségek fogyasztásában buzgó, hanem közösségépítésben is részt vesz. E) Intenzív, virágzó hitélet dinamikusan fejlődő egyházközségi kontextusban, ahol fontos szerepet kapnak a plébániai és a lelkeségi mozgalmakhoz tartozó kisközösségek, papjaik többsége lelkeségi mozgalomhoz tartozó és/vagy karizmatikus, kreatív, animáló személyiség. Mindezek a típusok, ha valamelyest eltérő arányban és némiképpen eltérő jellegzetességekkel a református „mezőn” is megtalálhatók.

Az A-típusú, leromló hitéletű református egyházközséget bemutatója így jellemzi: „Azért nem járnak templomba, mert ebből nem származik egzisztenciális hasznuk”. Az átlagosról leromló hitélettel jellemezhető egyházközségekről (B-típus) ilyenek olvashatók az esettanulmányban: „Elfáradt a hagyományos vallásosság. Mélyen vallásos hívő a lelkesen kívül alig van”. Az átlagos, szokás-vallásossággal jellemezhető „üzemszerű” hitélet (C-típus) példaként említett egyházközségeket az esettanulmány írók így jellemzik: „Langymeleg a hitélet, bár ezt tartják a hagyományosan református megyeszékhely egyik leglátogatottabb gyülekezetnek”, „Kulturprotestantizmus, ami kimerül az istentisztelet látogatásban. Van ugyan egy bibliás hittel élő kör, de ők már 75-90 évesek. A többieknél

1 tudomány és társadalom

hiányos vallási ismeretek, a fiatalabbak pedig már az énekeket sem ismerik”. Ennek egyik altípusa, amikor az elszűrődő rutinvallásosság keretén belül felbukkan ugyan – egy kisebbség által képviselve – a megújulás vágya, igénye, de egyelőre marad minden a régi-ben: „Itt is jellemző a lekonfirmálás, és az is, hogy sokan kimennek úrvacsoraosztás előtt; akik pedig (például a karizmatikusok) változásokat szeretnének, a peremre szorulnak”. Az egészében még átlagos, de már megújulás jeleit felmutató D- típusú gyülekezetek így jellemzik munkatársaim: „A vallásosság típusainak széles skálája mutatkozik a zárkózottságtól az extatikusáig, de a derű, vidámság és felszabadult öröm a leginkább jellemző. A vallási tudás és a vallásgyakorlás is nagyon heterogén. Ma már itt sem mindenkinek felel meg a hagyományos vallásosság, ezért is elfogadott cél bizonyos mértékű modernizálás, például a fiatalok számára vonzó gyülekezet, énekes-zenés alkalmak”. A közép- és idősebb generáció nehezen szabadul a népegyházi jellemzőktől. Rendszeresen járnak istentiszteletre, imádkoznak, de kevésbé hitvallás-készek. A fiatalokból álló kiscsoportok tagsága azonban már kutatója és felhasználója hitének és vallásának: beszélgetnek, olvasnak, vitáznak. A színes és intenzív hitélettel jellemezhető gyülekezetben (E-típus) „az egyházhoz tartozás több ember gondolkodásában is megmutatkozik. Tevékenyen részt vesznek szervezésben, bonyolításban. Élő hitű gyülekezet, együtt népegyházi és hitvallói színezet”. Erős közösség-élmény, átlagosnál több vallási ismeret jellemzi ezt a gyülekezetet, ahol négy év alatt több felnőtt-, mint gyerek-konfirmáció volt. A hívek zöme Biblia-olvasó, még teológiai könyvek is vannak. Fontos az is, hogy itt jóval kevesebb a „kánaáni” beszéd és erőltetett viselkedésforma, mint másutt.

Az írásomra reflektáló református lelkészek egyike felhívta figyelmemet arra, hogy „a hitéletre befolyással bír az a tény is, hogy az adott település mennyire van elzárt, vagy esetlegesen központi helyen. Egy elzárt, nagyobb várostól távol lévő gyülekezet sok esetben aktívabb, mint egy frekvenciált helyen lévő, mert ott a hívek jobban érzik a maguk felelősségét, tudják, hogy magukon kívül másra nem számíthatnak. Sok esetben az ilyen elzárt, iskolától- óvodától, orvostól megfosztott településen az egyházközség az utolsó közösségi fórum. Más esetekben, például az Ormánságban sorra halnak ki a világtól elzárt és elöregedő gyülekezetek.”

Természetesen nem lehet és nem is érdemes minden vizsgált esetet erőszakkal a mindénáron való tipizálás kényszerzubonyába erőltetni. Már csak azért sem, mert egy kicsi mintában még egyedi, rendhagyó eset egy nagyobb mintában vagy a jövőben lehet egy tipikus tendencia képviselője. Katolikus berkekben eléggé gyakori, református körökben feltehetően ritkább, de talán korántsem egyedi az ilyenfajta hitélet: „Egy részük komoly bibliaismerettel, de a nagyobb részük eléggé sajátos hitvilággal rendelkezik, mely nem feltétlenül egyezik református hitünk alaptételeivel. Például a minket segítő kicsi Jézus, istenke és olyan mágikus hiedelmek, mint a „Majd az Isten megfizet neki”«, fohászkodás a fekete macska rontása ellen.” Végül természetesen református berkekben is előfordul, hogy egy-egy egészen rendhagyó lelkész megpróbál paradigmát váltani,¹³ amely olyannyira felforgatta az addigi hitéletet, hogy még az előző, rutinszerű hagyományosra sem sikerült visszaállítani.

(*Vallásosság-változatok*) Mindkét egyházra jellemző, hogy már alig-alig akad olyan egyházközség, amelynek a vallásossága homogén lenne, amelyben nem lennének eléggé jól elkülöníthető rétegek, csoportok, irányzatok, áramlatok. Ezek pontos feltérképezésé-

hez egyik kutatásban sem volt elég idő, eszköz és szellemi kapacitás, mégis úgy vélem, hogy még valami érdemleges is kiolvasható munkatársaim és az általuk megkérdezettek (elsősorban a lelkészek) megfigyeléseiből. Arra a kérdésre, hogy vallásosságuk szerint milyen kategóriákba sorolnák a vizsgált egyházközségek híveit leggyakrabban a templomban vasárnaponként és csak a nagyobb ünnepeken megfordulókat említették, vagy ennek finomabb változatát: A) heti templomba járók, B) laza szállal kötődők, C) kíváncsiságból résztvevő nem hívők, D) katolikus házastársak, akik inkább ide járnak, mint saját templomukba. Közelebbről érinti a vallásosság jellegét a népegyházi és a hitvallói vallásosság megkülönböztetése, és még ennél is jobban az a tipizáció, melyet egy dunántúli nagyközségekre alkalmaztak: A) mélyen hívő, B) hitvalló, C) maga módján vallásos, D) istenkereső és odázgató, E) nem hívők, mégis valamiképpen a gyülekezethez tartozók. Egy hagyományosan kálvinista nagyváros egyik gyülekezetének híveit így jellemezték: „Az ébredési időkből itt maradtak, akik a múltat többre becsülik a jelennél, és várják a jövőbeli ébredést, akik tevékenyen részt vesznek minden gyülekezeti alkalmon. Olyan idősök, akiknek később vált fontossá az istennel való kapcsolatuk rendbe tétele, akik nagy figyelemmel hallgatják a prédikációt. A 30-50-es korosztály, akiknek egyik részét szüleik hozták ide, másikat pedig életük egy-egy kudarcának feloldhatatlansága, megoldatlansága. Az ifjúsági alkalmakat elhagyva sima templombajáróvá válnak. A csupán ünnepekre betérők.” Egy dunántúli megyeszékhely rendszeres vallásgyakorlói így jellemzik: „Van az érdemi tagság, a Nőszövetség, a Bibliaiskola és más bibliaórák látogatói. Van egy bibliai hittel élő kör, de ők már 75-90 évesek, és van a nagy többség a csupán istentiszteleteket látogató kulturprotestánsok.” Az egyik szatmári falu gyülekezetében az ottaniakat jól ismerő református munkatársam „csendességükbe bezárkózó, istentiszteletre nem járó” híveket is felrajzolt „térképére”. Több helyen szerepeltetnek a rendszerváltás után visszatérő, majd újra elmaradó, „átmeneti” híveket. Úgy vélem, ezek a kategóriák rendszerbe szedve jól használhatók lesznek egy jövőbeli átfogó és alapos vizsgálódásban. Ilyen vagy ezekhez eléggé hasonló kategóriák a katolikus „mezőn” is megtalálhatók.¹⁴ Talán a leglényegesebb megkülönböztető jegye a katolikus vallásosságnak a vallási elitnek ma már egyre nagyobb részét képező, a hagyományos vallási elitet létszámában és súlyával is felülmúló különböző lelkiségi mozgalmak tagsága és holdudvara.

A vezetés

(*Lelkészek*) A lelkészek nemcsak nemük, családi állapotuk, személyiségük, lelkiségük, habitusok, életpályájuk szerint, hanem pozíciójuk és szerepük szerint is eléggé sokfélék: egy vagy több gyülekezet lelkészei, lelkészek és segédlelkészek; fő állású és mellékállású „fő”- és segédlelkészek; egyedül vagy párban, egyedül (vagy csupán lelkésspárral) vagy csapatban szolgálók. Vannak olyan „családi vállalkozások” (lelkész házaspárok, a lelkész és segédlelkész gyermekei), amelyek nemigen fogadnak be „laikus” elemet.

„A papok között akkora a különbség, mint a teológia és a geológia között: ég és föld”, ironizál egy katolikus hívő. Vizsgálódásomban igazolódott tapasztalata. Az egyik végletet a még a tridenti szellemben uralkodó nagyúr (akinek, igaz, alig van már kin uralkodnia) foglal helyen (a „plébániai trónuson”) a másik, aki egy közösség tagjának érkezik új plébániájára, ahová magával hozza azt a két intézetből magához vett beteget, akit már öt éve maga ápolt, előző közössége segítségével.

1 tudomány és társadalom

Bár a református „mezőn” egyik véglettel sem találkoztam, másféle eltérés is megfigyelhető a katolikus és a református berkekben. Először is a katolikusoknál eléggé jellemző paphiány¹⁵ nem tapasztalható a reformátusoknál. Ugyanakkor nem érzékelhető eléggé a vezetésben a református presbiteri elv, a paritás elve, amely csak kevés helyen válik a közösségiség és a „demokratikus” vezetés generálójává, katalizátorává.

A katolikus papok körében időbeli elfoglaltságukat tekintve tízszeres eltérések is előfordulnak akár a liturgiára időben, akár az oktatásra, akár a felkészülésre, akár a közösség-szervezésre, de még az imára fordított idő tekintetében is. Bár érzékelhető ez a jelenség a református „mezőn” is, nem annyira jellemző, mint a katolikus berkekben. A református lelkészek esetében a liturgia természetesen jóval kevesebb időt igényel, a család viszont jelentős időt vesz el, ugyanakkor a református „mezőn” gyakoribb a segédlelkész, mint a katolikus „mezőn” a „kiveszőfélben lévő” káplán. Abból a tényből, hogy az igehirdetés kiemelkedően fontos helyet foglal el a református lelkész szereptárában, még nem következik az, hogy a református lelkészek közül mindenki jóval több időt fordít az igehirdetésre való felkészülésre, mint a katolikus papok.¹⁶

A katolikus papok körében visszatérő tapasztalat – bár e téren éppen az utóbbi évtizedben tapasztalható valamelyes, biztató irányú elmozdulás -, hogy a szemináriumban nem készítették föl igazából a gyakorlatra: sem a hitoktatásra, sem a hívekkel való kommunikációra, sem a közösségépítésre. Nem rendelkeznek megfelelő pszichológiai, szociológiai és pedagógiai ismeretekkel és ezek alkalmazására való készségekkel. Úgy tűnik, hogy nincsen ez egészen másképpen a református lelkészek körében sem. A római katolikus papnövendékeket még mindig nem készítik föl megfelelőképpen a cölebsz életformára (és ebből súlyos, olykor tragikus problémák adódnak), ezzel szemben a görögkatolikus felkészítésben hangsúlyosan jelen van a házasságra való felkészítés. Izgalmas kérdés számomra, hogy mi lehet a helyzet ebben a tekintetben a leendő református lelkészek felkészítésében. Akár katolikus berkekben, eléggé nagy eltérések tapasztalhatók református körökben a lelkészek „nyelvismeretét” illetően. Jól érzékelteti ezt a szellemes protestáns terminus, a „kánaáni nyelven való beszélés”. A legtöbb helyen különböző nyelveken értő hívek különféle rétegeivel kell számolni a lelkészeknek. Két különböző dologról van szó: a retorikai képességeken kívül a szociolingvisztikai értelemben való nyelveken beszélésről. Van, ahol mindkettővel baj van, például: „A fiatal, más közegből (a fővárosból) érkező lelkész nem képes a hívek megszólítására, mozgósítására. Homiliája teológiaiailag korrek, de hiányzik belőle az a plusz.” És az ellenkezője: „Kitűnő igehirdető, lelki vezető, pszichológus, menedzser. Minden korosztállyal megérteti magát.”

Természetesen a történetük, a hagyományaik, a tagságuk társadalmi és vallásosság szerinti összetétele és más tényezők szerint eltérő arculatú egyházközösségek bizonyos mértékig más és másféle vezetést igényelnek. Másféle irányítási eljárást igényelnek a különféle helyzetek is. Másfélét azok a közösségek is, ahol több vezetésre alkalmas tag is akad, s másilyent, ahol elvárják a papi dirigálást.

A katolikus hívek többsége a plébános egyeduralmát, egyszemélyi vezetését tapasztalja. Akadnak parancsolásra, vezetésre alkalmatlan papok, akik „mindenki csinálja azt, amihez ért” és hasonló jelszavakkal kiengedik kezükből az ügyeket, s demokrácia helyett káosz jellemzi a plébániát. Ma már jó néhány példa akad az ugyan nem kifejezetten demokratikus, de a bölcs és rugalmas vezetésre. Számos plébánián a plébános tudatosan próbál nyitni a demokratikus vezetés (még ha ezt nem is nevezi így) irányába szakértők, a

képviselő testület és a közösségek bevonásával. Akad már néhány olyan egyházközség-közösség, melyeket szociológiai értelemben demokratikusan irányítottak tekinthetünk, amelyek legfőbb sajátossága a szeretet jegyében történő érdekegyeztetés, ami persze egyáltalán nem zárja ki a szakszerűséget.

Az, hogy sok helyütt szinte mindent a pap végez, vagy azért van, mert nem igényli a segítséget, vagy azért, mert bevonna ugyan a lelkipásztori munkába (is) híveket, de nincs kit, vagy pedig azért, mert bevonna ugyan világiakat, de a hagyományos vallásosságú vagy a fogyasztói mentalitású hívek ezért vagy azért nem válaszolnak a hívásra. Sok esetben – ez a leggyakoribb – a pap teljesen nincs egyedül, de csak egy kis csoport áll mellette, amely lehet fizetett munkatársakból álló csoport, a pap klikkje vagy a papot kezében tartó klikk, egy igazi, egyszerre lelki és munkaközösség. A valóban demokratikusan működő egyházközségek egyik változatában a különböző munkacsoportok és/vagy a mag-közösség igyekszik minél többeket bevonni. A másik változatban a képviselőtestület nem csak képviseli és munkájába be is vonja a híveket. A harmadikban az egyházközség kisközösségekre épül.

Az esettanulmányok alapján úgy látom, hogy a református „mező” ebben a tekintetben valamivel zöldebb, hiszen a 38 egyházközség közül kilencben kívül-belül (vagyis hívek és a kutató is) kifejezetten demokratikusnak, nyolcban pedig kifejezetten antidemokratikusnak érzik a vezetést, a többiek a kettő között szóródnak. A demokratikus légkörű gyülekezetek lelkészeit így látják: „mindenkit ismer, segítőkész”, „bárki számíthat rájuk”,¹⁷ „hajlékony, a csoportmunkát szereti”, „lendületes, próbálja elosztani a feladatot”; a nem demokratikus légkörű gyülekezetekét pedig így: „nem képes a hívek megszólítására, mozgósítására”, „távolságtartó, zárkózott, kemény”, „jó vezető, jó szervező, de sokszor egyedül dönt, nem demokratikusan”, „mindent a három lelkész csinál, pedig a gyülekezet tagjai között vannak hitoktató és vallásnár diplomával rendelkezők”, „minden dolog a lelkész bejegyzésével történik. Általában tökéletesen szakszerű, amit csinál, de nem demokratikus”, „jellemző rá az információ és hatalom központosítása”. A legtöbb esetben ilyen és ehhez hasonló esetekkel találkozhatunk, mint például egy szabolcsi nagyközségben: „a lelkész nyitott, szívesen veszi az ötleteket, ahol nem mozog otthonosan, átengedi a megvalósítást, de csak azoknak, akik nem veszélyeztetik tekintélyét”.

(*Presbitériumok*) Természetesen jogosan feltehető a kérdés, mennyiben tekinthető egy gyülekezet működése demokratikusnak, ahol a presbitérium összetétele egyáltalán nem tükrözi a hívek nemi, életkori, társadalmi, vallásossági összetételét. A rendszerváltozás időpontjához képest a katolikus plébániákon lassú változás tapasztalható: a képviselő testületek aktívabbak, többféle ügybe és érdemibb döntésekbe kapcsolják be őket, tagságuk fiatalodik, és lassan növekszik a nők aránya. E vonatkozásban azonban még rendkívül nagyok a különbségek: még mindig vannak nők és fiatalok nélküli testületek, vannak formálisan létező, de nem működő testületek miközben a plébános másokra (fiatalokra, szakemberek, közösségekre) támaszkodva vezet a plébániát, és vannak már állandóan munkában lévő és akár hetente üléselő, közösségként működő testületek. Vannak még szép számmal olyaok, olyan testületek, amelyek lelkesen lehordják a plébánia padlásáról a galambpiszkot (vagy azért, mert csak erre kéri fel őket, vagy mert csak erre alkalmasak), és akadnak már szép számmal olyanok is, akik nem csak a lelkipásztori koncepció végrehajtásában, de kidolgozásában is részt vesznek. Tapasz-

1 tudomány és társadalom

talataim alapján mindez szinte szóról szóra igaznak tűnik a vizsgált református presbitériumokra is, amelyek tizedében nem volt nő, felében negyede sem, s csak hatodában haladta meg a 40%-ot a nők aránya. A negyven éven aluliak aránya ugyan nem volt sokkal alacsonyabb, mint a hívek körében, de az aktívabb, feladatot vállaló, a jövőre orientált 40 évesnél fiatalabbak aránya az esetek kétharmadában 0 és 20% között volt. Úgy vélem, nem egyedi eset a Budapest-környéki agglomerációs kisváros felerészben fiatalokból álló gyülekezeté, ahol az egyházköztség ügyeiről egy olyan presbitérium dönt, amelynek többsége 60 évesnél idősebb.

Nagy eltérések vannak a presbitériumi munka intenzitásában, a presbitérium egyházközségi súlyát és szerepét illetően (mennyire formális vagy érdemi, mennyire kezdeményező vagy végrehajtó, mennyire „lelki” vagy csak technikai, mennyire kompetens (szakszerű). Vannak évente csak néhányszor, havonta és még gyakrabban tanácskozó (vagy éppen csak „ülésező”) testületek. Vannak olyanok, amelyek különféle munkabizottságokat működtetnek, és olyanok, akik minden fontosabb ügyet megtárgyalnak. Vannak egyes feladatokra (műszaki, kommunikációs, karitatív, missziós), „szakosodott” presbitériumok: egyesek elsősorban csak tataroznak, mások főképpen csak a diakóniai munkát végzik. Jó néhány helyen már egyenesen anakronisztikus képződmény a presbitérium: „Nagyrészt nyugdíjas parasztemberek, nők alig. Nincs tekintélyük, legtöbbször nem is értik meg, mit szeretne a lelkész, s ha meg is szavazzák, másnapra elfelejtik”. Jó néhány helyen elsősorban csak a presbitérii vérvonalhoz tartozó „vének” lehetnek presbiterek, betelepülők és fiatalok semmiképpen sem. A katolikus „mezőn” nem igen tapasztaltam azt, ami református „berkekben” több esetben is: a presbitérium lelki gondozását, lelki továbbképzését. Némely presbitériumok új szereppel és funkcióval bővülnek, elmozdulnak az imacsoport, a hittanecsoporthoz, vallási kisközösség irányába. Ez azért is fontos fejlemény, mert eléggé sok református egyházközsége jellemző az, hogy „kevés az olyan presbiter, aki hitben, erkölcsben, szolgálatkészségben munkatársa tudna lenni a lelkésznek. E téren meg kell jegyezni, hogy a hagyományosan férfiakból álló presbitériumok kezdenek elnöiesedni. Mert sok esetben nincs erre alkalmas férfi. A nők sokkal szolgálatkészebbnek bizonyulnak. Sokszor azért adunk hálát, hogy a presbitérium nem kerékkötője a dolgoknak. Sajnos arra is van példa, hogy a presbitérium egyenesen gátolja a lelkész munkáját.”

Nemigen adható sem a katolikus, sem a református „mezőn” egyértelmű válasz arra, hogy hogyan helyezhető el a klerikusok és a világiak között a presbitérium; szociológiai értelemben, hiszen teológiai értelemben utóbbi is a királyi papság halmazába tartozik. Néhol nagyon közel a „szent pólushoz”, néhol eléggé vagy nagyon távol, hiszen jó néhány helyen a formálisan működő, bólogató jánosokból álló presbitérium sokkal kisebb szerepet játszik a gyülekezet életében, mint a lelkész közvetlen munkatársai, akik más körökhöz tartoznak: hitoktatók, különböző munkacsoportok és gyülekezeti közösségek vezetői (vagy vezető személyiségei), teológusi képzettséggel rendelkező világiak. Aszalós János a katolikus egyházközségeken a pap és a világiak kapcsolatát tekintve ötféle viszonyt megfelelő ötféle szerepet különböztet meg a világiak között: A) a paphoz közel álló hatalmi elit, B) a pásztor és a nyáj közé iktatott „terelő puli” szerep, C) merőben formális, szolgáló szerep, D) kezdeményező szerep, E) konfrontálódó szerep.¹⁸ Mindezeket a „laikus-szerepeket” a református „mezőn” készült esettanulmányokban is megtaláltam.

A lelkipásztorkodás területei

(*Liturgia*) Egy katolikus egyházközségben gyakoribb a liturgikus esemény: napi szentmise, litánia, több szentség „kiszolgáltatás”, több ünnep, többféle alkalmi (hétköznapi) szertartás (különféle áldások). E téren a katolikus „mezőn” kettős tendencia figyelhető meg: egyfelől a papok számának erőteljes fogyása következtében az egy papra jutó misék számának növekedése egyértelműen a liturgia ihletettségének és színvonalának a rovására megy, másfelől a plébániák életébe bekapcsolódó lelkiségi mozgalmakat képviselő kisközösségek általában gazdagítják az egyházközségek liturgikus kultúráját. A református „mezőn” egyik tendencia sem jellemző. Többé-kevésbé jellemző viszont az, amit a katolikus homiliákról állapítottunk meg: a homiliák jellege, nyelve és színvonala meglehetősen különböző. Igen ritka az olyan pap, aki egyszerre képes az értelmiségieket és az egyszerű híveket megszólítani. Nagyon kevesen vannak, azok, akik a gyerekek, a csak felületesen vallásos fiatalok vagy az értelmiségiek nyelvét beszélik. Mind az értelmiségi hívek, mind pedig tizen-huszonéves fiatalok jelentős része papjaik beszédeit unalmasnak, primitívnek, túl kegyesnek vagy kioktatónak érzi. Rajtuk kívül mások is életidegennek, az ő világuktól távolinak érzik a hozzájuk „papos nyelven” szóló papok beszédét. A református igehirdetők egy részére is igaz, amit P. Zulehner a katolikusokról állapít meg „Az egyetemes üdvösségpessimizmus szellemében beszélnek. Sok szó esik a bűnről, az örök kárhozatról, alig valami az irgalomról, a szolgálatról, a világiak aktuális feladatairól és problémáiról, a közös küldetésről. Örömhír helyett dörgedelem és fenyegetés, ráadásul ez is alacsony színvonalon.”¹⁹

A 38 esettanulmány alapján a vasár- és ünnepnap i stentiszteleteken kívül a leggyakoribb liturgia a gyermek istentisztelet²⁰ volt (amely inkább a nagyobb és városi gyülekezetekre jellemző), egy-két esetben szerepelt ifjúsági istentisztelet, házi istentisztelet, zenés áhítat,²¹ úrvacsora előtti bűnbánati istentisztelet, nemzedékek istentisztelete és asztal körüli rendhagyó úrvacsora. Néhány helyen szorgalmazzák, hogy a gyerekek is részt vegyenek a „felöltt” liturgián. Egy megyeszékhely egyik gyülekezetében az istentisztelet első tíz perce után válnak szét a gyerekek és a felnőttek.

A vizsgáltak közül a legtöbb egyházközségben csak az „előírt” ünnepi úrvacsorákat tartják meg, egy-két helyen havi rendszerességgel adnak-vesznek úrvacsorát.

(*Énekkar*) Munkatársaim a katolikus egyházközségek 85%-ában találtak valamiféle énekkart, a nagyobb ünnepekre összeálló alkalmi alkalmi professzionálisnak mondható (rendszeresen fellépő) együttesekig. Egészen hasonló tapasztaltuk a református „mezőn” is. Ugyancsak hasonló megállapítás, hogy az énekkar néhány helyen egyben az egyházközség egyik – a vallási elitet is, baráti társaságot is jelentő – közössége is, és egyben az egyházközség kulturális tevékenységének egyik (több helyütt egyetlen) ágense.

(*Hitoktatás*) Az iskolai hitoktatás (amelynek érdemi vizsgálata nem állt módunkban) a legtöbb esetben alapvetően „hit-oktatás” (még pontosabban: az adott felekezet vallási ismereteinek oktatása). A gyülekezeti hitoktatás különböző összetételű képződményeket jelent. A sokféle („gyülekezeti”, „felöltt”, ifjúsági”, „presbiteri” „konfirmandus”, „házi” és „asszony”) bibliaórák jellege és funkciója is eléggé eltérő. Bizonyos helyeken egymás mellett van gyülekezeti bibliaóra és hittan. Azonos, egészen hasonló vagy eléggé eltérő

1 tudomány és társadalom

„műfajt” jelezhet a „bibliacsoport”, „bibliakör”, a „bibliaiskola”, a „bibliaóra”, a „bibliatanulmányozó csoport”, „bibliaismereti tanfolyam” aszerint, hogy mennyiben jelent oktatást, a lelkeségi-kegyességi életet, kisközösség méretű, többfunkciós baráti társaságot. Némely ifjúsági bibliakör tevékenysége eléggé hasonló a katolikus bázisközösségekéhez. Az ilyen megállapítások, amelyek szerint „nálunk nincs ifjúsági hittan, csak két ifi csoport”, nem zárja ki, hogy az ifjúsági csoport egyik funkciója ne lenne éppen a hitbéli ismeretek elmélyítése.

Bár a rendszerváltás után mindkét „mezőn” megnő a hittanosok száma és aránya korcsoportjukban, a legtöbb helyen a növekedés hamar megáll, s jó néhány helyen mindkettő csökkenni kezd. Ugyancsak jellemző mindkét „mezőre”, hogy a hittanosok száma és arányuk a megfelelő hívő korosztályokban rendkívüli mértékben eltérhet egyházközségenként, és az eltérés oka egyaránt lehet a különféle társadalmi-kulturális „terep” és a különböző jellegű, minőségű és határfokú hitoktatás. Néhol a hívőknek csak 2-3, máshol 10-15%-át teszik ki a hittanosok. Olykor az általános iskolásoknak mindössze 10-30, máskor meg 70-90%-át. Az 5-8. osztályosok körében mindkét egyházban gyakori a rendszertelen óralátogatás és erős a lemorzsolódás, és még erőteljesebb a korfirmáció/bérmálás után, és a középiskolások nagyságrenddel kisebb (csak 1-10%-os) arányban járnak hittanra, mint az általános iskolások.²²

Természetesen nagyon különbözik egyházközségenként a hitoktatás struktúrája és minősége is. Van olyan egyházközség, ahol akár tíz korcsoportban hitoktatnak, máshol egyetlen összevont gyerekcsoport van. Számos helyen nincs ifjúsági hittan, még kevésbé megoldott a felnőttek hitoktatása, s összességében alulmúlja a náluk fiatalabbakét. Az ifjúsági- és felnőtt-hittan kedvezőbben alakulhat nagyobb – főleg egyetemi – városokban, ahol más, nem egyszer hatékonyabb plébánián kívüli katekézis-struktúrák is működnek. Ma még mindkét „mezőn” jó néhány helyen - elsősorban a kisebb falvakban - csak lelkész oktat; nem is mindig azért, mert nem lenne segítség, hanem mert nem tűr meg maga mellett világiakat, de a kisebb helyeken is csak egy-két „laikus” (amúgy pedagógiában professzionális) hitoktató működik a lelkész mellett. A nagyközségek jelentős részében és a városokban már „laikusok” alkotják a hitoktatók többségét, lényegében átvették a papoktól a hitoktatást. Ez a tendencia a katolikusoknál azért erősebb, mert kevesebb a pap, és több a hitoktatás mellett az egyéb papi feladat.

A mai hazai hitoktatásról általában el lehet mondani, hogy nagyjából és egészében üzemel. Más kérdés, hogy milyen hatásfokkal. Egy magas rangú pártvezető a hetvenes évek közepén nagy bátran ekképpen fakadt ki: „a marxista-leninista oktatás és ismeretterjesztés olyan hatásfokkal működik, mint a legelső gőzgépek”. Úgy vélem, a hitoktatás terén valamivel azért jobb a helyzet, de - különösen az iskolai hitoktatás terén - nem jelentős mértékben. Elég csak arra gondolni, hogy a hittanosok egy része meg sem jelenik az egyházközségi hitéletben, nem is beszélve a bérmálkozásról és konfirmálásról.

Mindkét „mezőn” elég sokan - lelkészek és világiak egyaránt - úgy érzik, hogy az iskolai hitoktatás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A barátságos, meghitt, otthonos plébániái termékhez képest az iskolai környezet jóval mostohább, a nulladik, és a 6-7-8. órában a gyerekek még vagy már fáradtak.

A hittanárok felkészültségének és a hitoktatás tartalmának és módszereinek vizsgálata nem feladata ennek a tanulmánynak, csak annyiban tartozik ide, amennyiben az iskolai hittanórán is az egyházközség jelenik meg. Márpedig többek szerint ez a hitoktatás „taka-

réklángos”, „előregedett”, „életidegen”, „hiányzik a gyakorlati alkalmazás”. Ezek a jelzők és megállapítások mindkét egyházban előfordulnak.

(*Diakónia*) A legtöbb katolikus egyházközségben a karitász-tevékenység ma még leginkább beteglátogatás, másutt szegények és rászoruló hívek segélyezése, pedig a karitász Tomka Miklós szerint²³ nemcsak a szükség enyhítése, hanem társadalmi önszegély is. Amikor a 400 plébániai karitász közelmúltban történő létrejöttén örvendezik, egyben szomorkodik is feltéve a kérdést: „Hogyan lehetséges, hogy csak ennyi van? Van-e elég élő szeretet, eltökéltség a rászorulóknak segítségére és képviselésére. Ezen a lelkipasztorkodás területén a református mező valamivel zöldebb, mint a katolikus. Zöldebb, de még nem rózsás. A fejlődő tendencia nem töretlen, erre utalnak ilyen megfigyelések: „Ma már kimerül a vasárnapi pénzadománnyal”, „a diakónia keresi a helyét”, „a lelkész betegsége miatt a beteglátogatás megszűnt”. A pénzadomány mellett eléggé elterjedt a beteglátogatás, a lepramisszió, a rászorultak támogatása, a tézsa-, lekvár- és savanyúságkészítés (egyházi iskolák és más intézmények, nyári táborok és más rendezvények számára). A 38 egyházközség között nem egy volt, ahol „főhivatású” diakónus²⁴ működött, több helyen volt (vagy a közeli tervek között szerepelt) öregek otthona, napközi otthona. Ennél is több helyen támogattak határon túli gyülekezeteket. A gyülekezetek többségében még csak néhány diakóniai tevékenység szerepelt, de akadt jó néhány, ahol akár tucatnyi is előfordult. Ezekben a helyeken találkoztunk iszákosmentő misszióval, börtönmisszióval, drog-prevencióval, fogyatékosok ápolásával és foglalkoztatásával. A diakóniai munka dandárját a nőszövetség helyi csoportjai és az asszonykörök végzik (az esetek jelentős részében mint többfunkciós csoport), de már jelentős az ifjúsági csoportok diakóniai tevékenységükből fakadó „hozzáadott értéke” is, ami megint csak református specifikum.

(*Közösség-építés*) Hartung Ferenc vámosmikolai plébános szerint a katolikus „szolgáltató egyház, ebből hiányzik a testvériség, a közösség”.²⁵ Tomka Miklós előbb megerősíti, majd árnyalja ezeket az megállapításokat: „Az egyházközség legtöbbször nem annyira élő közösség, mint azt hívei szeretnék. Csak nagyon töredékesen felel meg saját ideáljainak. De a templom hetente összehoz néhány szóra embereket, akik egyébként nem kerülnének össze. A vallásgyakorlat, az erkölcs és egy sajátos kultúra hétről hétre tudatosodik. A gyülekezet közös ünnepei közösségteremtő és erősítő alakzatok, a rendszeres találkozások légkörében hamarabb megfogalmazódik az egymásért való felelősség, mint egyébként.”²⁶ Úgy vélem az igazság valahol a két megállapítás között van. A vasárnapi „gyülekezés” akkor lehet közösségteremtő, ha nem atomok, hanem legalább vegyületek találkoznak, és nem csak találkoznak, hanem keverednek, ötvöződnek össze vasárnaponként. Ehhez azonban a testvériség és közösségiség légköre is szükséges. Úgy vélem, ezek a „gyakorló” református olvasóim számára is elfogadható gondolatok.

A vizsgált katolikus plébániák harmadában a rózsafüzér társulaton kívül még nincsen más igazi közösség, és a legtöbb rózsafüzér társulat sem működik igazi közösségként.²⁷ Vanak közöttük olyan egyházközségek, amelyekben már próbálkoztak különböző csoportok létrehozásával, abban a reményben, hogy közösséggé nővik ki magukat, de ezek nem gyökereskedtek meg, s még csoportként is elhaltak. Másutt a plébános nem támogatta a hívek közösség-kezdeményezését, ezért ezek vagy elhaltak vagy kivonultak a plébániáról. Ilyen feltűnően közösség-hiányos plébániák a kis falvaktól a nagyvárosokig mindenfaj-

1 tudomány és társadalom

ta társadalmi környezetben megtalálhatók.²⁸ A másik harmadhoz a valamiféle közösségi étellel jellemezhető plébániák tartoznak. Ezekben különféle csoportok, közösségek – társaságok, klubok, fórumok – találhatók. Többükben – és ez katolikus specifikum – egy-két lelkeségi mozgalom is képviselteti magát pár csoporttal, de ezek még nem határozzák meg a plébánia szellemiségét. Gyakran felülről szervezik meg (általában a papok) ezeket a csoportokat, amelyek egy része akadozva vagy rutinszerűen működik, s ha jól is működik, akkor is inkább csak végrehajtó szerepben. A csoportok és közösségek ezeken a plébániákon a híveknek csak töredékét (általában az elitjét) fogják át, s eléggé elszigetelten működnek. Ez a típus városban gyakoribb, mint falun. Életerős közösségi étellel jellemezhetőek azok a plébániák – ezek még nagyon kevesen vannak –, ahol egymást átszövő, és a hívek jelentősebb részére ható közösségek vannak, vagy azok, amelyek kifejezetten közösségekre épülnek. Ezeket akkor is áthatja egy sajátos lelkiség, ha maga az egyházközség nem került közvetlenül a lelkeségi mozgalom hatása alá. Jellemző jegye ezeknek a plébániáknak az, hogy a csoportok, és a közösségek állandóan működnek, gyakran jönnek össze, gyakran kezdeményeznek és hatékonyak. További jellemzőjük az, hogy a közösségek nem egyfunkciójú csoportok, hanem működésükben többféle feladatot hatja át, gazdagítja, erősíti egymást. Mindezeket a jelenségeket a református „mezőn” is regisztrálhattam.

A református „mezőn” átlagosan három-négy csoportot, közösséget találtunk. A hittanon, a különböző bibliaórákon, a konfirmáció-előkészítőn kívül az ifjúsági csoport volt a leggyakoribb, s ha hozzájuk vesszük a fiatal felnőtt, fiatal házaspárokat és a páros köröket is, akkor az általunk vizsgált egyházközségek kétötödében él – természetesen különböző módon és intenzitással – ilyen közösség. A következő leggyakoribb jelenség (az egyházközségek harmadában) a nők különböző közösségei (nőszövetségi, nőgyeleti csoport, asszonykör, kismamakör, nagymamakör, kézimunkakör), ezekben hol a diakónia, hol az ima, hol az egymás segítése (tapasztalatcsere), hol a tartalmas és egyben kellemes együttlét a domináns elem, és az esetek nagyobb részében többfunkciós közösségek. Ugyancsak az egyházközségek harmadában működik folyamatosan olyan énekkar, mely egyben élő közösség is. Ezekon kívül már csak mint ritkább vagy egyedüli eseteket találtam imacsoportot, szenvedélybetegek körét, cserkész-egységet, Bethánia-szövetség mozgalomhoz tartozó csoportot, a Keresztyén Postások Egyesületét.

Az egyik nagyvárosban így jellemzi munkatársam a gyülekezetet: „erős identitás, de igazán közösségi megnyilvánulás nincs. Idegenül ülnek egymás mellett a templomban”. Az egyházközségi közösségépítés eszköztára a református „mezőn” sem túl gazdag. Az ilyen és az ehhez hasonló megállapítások, mint „a lelkészeknek csak az úgynevezett templomos gyülekezeti tagokkal van kapcsolatuk” eléggé sokat sejtet mind az egyházközség közösségi életéről mint „belmissziójáról”. Leggyakoribb eszközök (mint a katolikus „mezőn” is) az egyházközségi kirándulás és (mint református specifikum) a szeretetvendégség. Mindkettő – az első szűkebb, a második szélesebb körben – a Mérei Ferenc által olyan fontosnak tartott együttes élmény generálója lehet. Ritkábbak a gyülekezeti napok (családi délelőtt és hasonló), a családlátogatás és a gyülekezeti lapok, gyakoribbak az istentiszteletekhez kapcsolódó közösségi programok. Eléggé ritka ezen a „mezőn” is a „külmiszió”, amelyekre a vizsgált egyházközségekben a hívogatás, a nyitott nap, az utcai evangelizálás és a lemorzsolódó tagok felkeresésének formájában találtunk példát, de csak egy-két esetben.

Fontosnak tartom megemlíteni egy katolikus „presbiter” (ott képviselőtestületi tag) megáldását, amely szerint egy plébánia akkor képes hatékonyan működni, ha civil értelemben is közösség, amely képes a társadalmi feszültségeket és problémákat is feldolgozni. Másképpen fogalmazva: a közösségekből felépülő egyházközség egyben a társadalom egyik fontos alapegysége, a gyülekezeten belüli közösségek nem csak egyházuk hanem az egész társadalom sejtjei, méghozzá gyakran egészség és egészség őrző, javító (bacilusfelfaló) sejtjei.

(Ifjúsági pasztoráció) A hitoktatás és a közösségépítés helyzetéből nagyjából következtetni lehet az ifjúság pasztoráció helyzetére is. Ahol nincsen vagy alig van ilyenfajta tevékenység, vagy azért nincs, mert nincsenek fiatalok, vagy azért, mert nincs alkalmas animátor. Ahol létezik – akár a katolikus „mezőn” – rendkívül eltérő volumenű, minőségű és minőségű tevékenységeket és különböző szervezeti formákat találunk. Van olyan gyülekezet – már azok között, ahol egyáltalán van ilyen tevékenység -, ahol csak egyetlen tevékenység-forma működik, amelyek közül a leggyakoribb az „ifjúsági bibliaóra”, „ifjúsági bibliakör”, „ifjúsági csoport”, „ifjúsági óra” elnevezésű tevékenység, amelynek tartalma eléggé különböző lehet. Másutt egymás mellett több, de rendszert még nem alkotó tevékenység-forma működik. Ezek között (az általunk vizsgált gyülekezetekben) az ifjúsági csoportokon kívül szerepelt még ifjúsági istentisztelet, ifjúsági csendes nap, nyári tábor, szórakoztató és kulturális programok, diakóniai tevékenység, Erre a típusra – akár a katolikus berkekben – általában az jellemző, hogy erősen függ a mindenkori lelkészelettől; vagy úgy, hogy ő indítja és tartja fenn az ifjúsági munkát, vagy úgy, hogy ő az, aki engedi az öntevékenységet, s távoztával megáll vagy elszegényedik az élet. Ma még eléggé ritka az olyan gyülekezet, ahol a sokszínű ifjúsági pasztoráció szerves részét képezi a plébániai közösségi életnek. A vizsgált gyülekezetek nagyobb részében az ifjúsági csoportok 18-25 évesekből rekrutálódnak, s ritkábban a középiskolások köréből. Nem egyedi eset a következő történet: „1991 nyarán 105 konfirmandus egy hetet töltött el az Emmausban. Az eredmény nagy ébredés és egy 40-50 fős ifjúsági bibliakör. A református gimnáziumba járók egy része hamarosan elmaradt, a szakiskolások és szaközépkolások nem tudtak gyökeret verni. Mára 10 főre csökkent.” Találtunk több olyan nagyobb várost, ahol már évek óta nem sikerült középiskolás csoportot létrehozni vagy megtartani. Igaz, ennek egyik oka az volt, hogy ez a korosztály a református középiskolában járt „gimi-ifi”-re. Egy megyeszékhelyen az ifjúsági csoport tagjainak többsége teológus hallgató, pedig ott patinás „világi egyetem” is működik. A katolikus „mezőn” is létezik az egyházi iskolák „ifjúság-elszívó” hatása, ott azonban ezt valamennyire ellensúlyozzák a plébániai keretekben (vagy ott is) működő lelkiségi mozgalmakhoz tartozó közösségek.

A „feltérképezett” ifjúsági csoportoknak csak kisebb része legalább hetenként találkozik,²⁹ többfunkciós, kezdeményező, a gyülekezet életében meghatározó szerepet játszó közösség, akiknek tagjai ezt a csoportot a család után elsődleges közösségüknek tartják, referencia-csoportnak, életviláguk szerves részének. Egyik részük még csak ott tart, hogy a szokásos összejövetelén kívül kirándulást, nyári tábort és más programokat is szervez magának, másik részük már ott, hogy tevékenységük másokra is irányul: diakóniai (beteglátogatás, táboroztatás), hitoktatói, egyházközségi kulturális és liturgikus tevékenységet is végeznek. Ezek a közösségek akkor is otthonuknak érzik az egyházközséget, ha még nem áll rendelkezésükre ifjúsági otthon, ifjúsági pinceszobák vagy konditerem.

1 tudomány és társadalom

Az ifjúsági pasztorációnak fontos része (sok helyen csak lenne) az ifjúság körében végzett missziós tevékenység, erre azonban alig találtuk példát. E kevesek egyikeként az egyik megyeszékhelyen működő gyülekezet kondicionáló és játéktérmet működtet missziós céllal, amelyet a gyülekezet alkalmi után használhatnak. Ezzel olyan fiatalokat sikerült „odaszeligíteni”, akiknek szülei nem fordultak meg a gyülekezetben.

(Kultúraközvetítés) Ebben a tekintetben is óriási különbségek tapasztalhatók minkét „mezőn” A liturgián és a hitoktatáson kívüli kultúraközvetítés – ott is, itt is – számos egyházközségben kimerül az egyházi lapok és könyvek terjesztésében. Az egyházközségek egy részében ezen kívül saját ének- (esetleg zene-)karuk és orgonistáik vagy vendégszereplő énekesek és zenészek koncertjei jelentik a kulturális kínálatot. A vizsgált református gyülekezetekben ezeken kívül³⁰ még képzőművészeti kiállításokat, ismeretterjesztő és tudományos előadásokat, szervezett színházlátogatást, testformáló- és gyógytornát, a városi lapban megjelenő írásokat regisztráltunk.³¹ Eléggé ritka a református „mezőn” népi hagyományok őrzése, ápolása. Sok helyen már csak az ülésrend, úrvacsorarend, a harangozásrend, a diktálással éneklés maradt. Egy-két helyen talákoztunk csak karácsonyi misztériumjátékkal, betlehemezéssel.

Kapcsolatok

(Részvétel a helyi társadalom építésében) Ez a folyamat már mindkét „mezőn” – féltékenyen, óvatosan, vagy éppen vakmerően – a rendszerváltás előtt elkezdődött, és itt-ott már akkor komoly sikereket ért el. A rendszerváltás után lényegesen kedvezőbbé váltak a külső feltételek, a belsők (a még erőteljesen jelenlévő, mindkét – világi és egyházi – fél részéről tapasztalható gyanakvó, előítéletes beállítódás) azonban sokkal lassabban váltanak át kedvező irányba. Sok kérdés tisztázatlan még: belül megerősödni vagy másokkal kooperálni? Identitásunkat kockáztatva elvegyülni vagy saját színeinkben megjelenni? Versenyezni vagy kooperálni? Misszionálni vagy dialogizálni? Megszentelni a profán világot vagy profanizálódni általa? Megszólalni vagy csak meghallgatni? Csak tájékozódni vagy tájékoztatni? Beengedni a világot a gyülekezetbe vagy kirajzani onnan? Téríteni vagy térítés nélkül segíteni? Aktívan részt venni a helyi közéletben plébániai mezben is vagy csak magánemberként? Kulturprotestánsként vagy keresztény misszionáriusként? Miközben az egyházközségek többségének „felelősei” úgy látják, hogy jó a kapcsolat, ezek a kérdések általában megválaszolatlanok maradnak.

A katolikus egyházközségek és a helyi társadalom kapcsolatában négyféle gyakorlatot tapasztaltunk: A) az házközség azért nem vesz részt a helyi társadalom építésében, mert viszonya a település vezetésével, intézményeivel „rossz”, „hűvös” vagy „békésen távolságtartó”.³² B) a részvétel meglehetősen formális és csak egy-két területre, akcióra szorítkozik.³³ C) a vezetéssel való jó viszony ellenére alig van érdemi együttműködés.³⁴ D) az egyházközség érdemben részt vesz a helyi társadalom építésében.³⁵ E négy típus közül tipikusnak a harmadik tekinthető, a vizsgált 38 eset alapján. A jó viszony gyakorta udvarias gesztusokban merül ki, sokszor az adott politikai kurzushoz kapcsolódó vagy minden kurzusra kiterjedő érdekkapcsolat, vagy pedig a két szervezet (az egyházközség és a település) vezetésének nagy mértékű átfedéséből adódik (amikor a presbitérium és az önkormányzati vezetés nagy mértékben fedi egymást).

(*Kapcsolat más egyházakkal*) A „más egyházak” - akár a katolikus „mezőn” - szinte kizárólagosan más felekezeteket jelent, azok közül is elsősorban a „testvéregyházakat”, amelyek református viszonylatban a katolikusok és az evangélikusok, két esetben a baptisták. A „hitbéli szomszédokkal” való bármilyen együttműködésről vagy bármilyen ökumenikus megnyilvánulásról nem sok szó esik ezekben akár a katolikus, akár a református esettanulmányokban. A legtöbb egyházköztségben a „kötelezően”, rutinosan letudott egyetemes imahéten kívül semmi érdemleges nem történik.³⁶ Igazi, érdemi együttműködést csak a vizsgált esetek hetedében találtunk. Az egyházközségek harmadában jónak minősítették a kapcsolatot, de nem tudtak beszámolni érdemleges együttműködésről, mélyebb, szorosabb kapcsolatról; másik harmadában „semleges” „diplomatikus” vagy „se hideg, se meleg” a viszonyulás, vagy pedig az egyik felekezettel jó, a másikkal nem; minden ötödikben pedig hideg vagy éppen ellenséges.

Az elhidegülés és ellenségeskedés fő oka az erősödő verseny az „üdvjavak” kínálatában,³⁷ a rivalizálás, a „tisztességtelen verseny”, a potenciális vagy tényleges hívek egymás előli „elhalászása”, „levadásztatása”. Eléggé ritka, de tapasztalatom szerint nem egyedi az egyik dunántúli kisvárosban előforduló eset, ahol a katolikus pap egy amerikai szekta tagjainak kollektív öngyilkossága kapcsán³⁸ kijelentette, hogy „a protestánsok szektások”. Erről felháborodott katolikus hívők értesítették a református lelkészt, aki magyarázatot kért a katolikus paptól, s miután nem kapott választ, elhidegült a kapcsolat. Gyakoribb változat, amikor az egyik felekezet lelkésze direkt vagy indirekt módon jelzi, hogy az ő felekezetük az egyenlők között mégis csak az első.

Egy-két helyen a jelentős százalékban vegyes házasságban személyes (családi) ökumenikus tapasztalati és az egymás gyülekezetébe járás képezi a megélt és gyakorolt ökumené empirikus alapját. Az eléggé ritka érdemi együttműködés általunk regisztrált formái a következők voltak: kölcsönös meghívások nagyobb ünnepek és események alkalmával, más felekezetű vendégelődők rendezvényeken, rendszeresen szolgál a gyülekezetben más (protestáns) felekezet lelkésze, adventi ökumenikus teaest.

Stratégiák és eredmények

A még meg nem valósult vágyakat, ötleteket, utópiákat, terveket, koncepciókat és stratégiákat is az egyházközségi munka eredményeinek tekintem, hiányukat, meglétüket és tartalmukat pedig az egyházközségi munka minősége fontos mutatóinak. Ellenvetés lehetne az, hogy a vágyak és ötletek, de még a tervek is csak szép szavak, s csak a tettek számítanak, főképpen egy szociológiai kutatásában. Csakhogy egyfelől ezek is szociológiai tények, másfelől elsősorban azokban az egyházközségekben volt kidolgozottabb a jövőkép, ahol „kidolgozottabb” volt a jelen. Itt is érvényesül – amit különféle szociológiai-szociográfiai kutatásaimban rendre tapasztaltam – az „akinek adatai”-elv.

(*Elképzelések az egyházközségi lelkipásztorkodás megújítására*) „Mi itt papíron szinkatolikus községekben és városrészekben dolgozunk, de sehol sem nő a hívek száma, sehol sem éri el az 50%-ot a Tízparancsolat szerint élők száma. A 20-50 éves korosztályok szinte egyöntetűen természetesnek tartják a lopást és a hazugságot, megengedhetőnek az abortuszt és a válást, és gyakorló katolikusaink között is pusztít az alkohol. Hogyan nézzük ezt mi, lelkipásztorok? Mint a kottlóstyúk, aki alá kacsatojást tettek, és a kikelt

1 tudomány és társadalom

kiscacsák az első alkalommal belerohannak a vízbe, a kotlós pedig a parton totyogva, kétségbeesett kotkodácsolással nézi a vízi hancúrt. Értetlenül bámulunk plébániánk ablakán, fejünket csóváljuk a bűnös világ fiainak örült ricsaján, és fogalmunk sincsen, mit lehetne csinálni.” Tíz évvel ezelőtt próbálta e szavakkal felrázni esperesi kerülete papjait Binges Ferenc, a katolikus karizmatikus mozgalom helyi csoportjai által életre kapott és virágzásnak indult katolikus egyházközség plébánosa, miután megtapasztalta paptársai tanácstalanságát, a víziók, koncepciók, stratégiák, tervek, ötletek feltűnő hiányát vagy hiányosságait.³⁹

A katolikus „mezőn” a 2003–2005-ös években szép számmal akadtak jövőkép nélküli plébániák. Voltak olyanok, ahol az eléggé ellentétes elképzelésekből nem állt össze egységes koncepció. A valamiféle stratégiával rendelkező plébániák elképzeléseinek fő eleme az ifjúsági pasztoráció volt, ez azonban vagy túlságosan elvont maradt, vagy csupán egy-egy részleges ötletként jelent meg. Csak néhányukban jelent meg egyértelműen a közösségépítés. Egyébként a bármilyen jellegű közösség-építést megelőzve a templom-építés és -felújítás volt a második leggyakoribb stratégiai elem, a harmadik pedig a lelki élet elmélyítése, de felerészben csak általánosságok szintjén. Alig akadt olyan átfogó stratégia, amelyben szerves egységben volt az utópia és a reális célkitűzés. Eléggé feltűnően hiányoztak ezekből a katolikus pasztorációs elképzelésekből a karitás, a liturgia, a hívekkel való kommunikáció, az ökumenika, a misszió és a katekézis megújítása.

A református gyülekezeti jövőképek eléggé hasonlóaknak bizonyultak. Itt négy stratégiai elem emelkedett ki - nagyjából azonos mértékben - a csak egy-két esetben előforduló többiek közül: az építkezés, a közösségépítés, az ifjúsági pasztoráció és a diakónia. A szeretetszolgálat ilyen erőteljesen megjelenése a jövőképekben református specifikum. Jól jellemzi ezeket a stratégiákat, hogy a négy elem közül akárcsak három is a vizsgált egyházközségek felében sem fordult elő, vagy eléggé dimenzió-szegényes, kevésbé átfogó elképzeléseknek tekinthetők ezek. A református „mezőn” ritkábban előforduló stratégia-elemek: a misszió, a hitélet erősítése és modernizálása, kultúráközvetítés. A diakóniai elképzelések között szerepel cigánymisszió, vakmisszió, gyülekezeti szeretetotthon, szociális falu, diakónusok beállítása; a missziós tervek között a templomba járás megkedveltetése jótékonyági koncertekkel, énekes-zenés alkalmak fiatalok számára, volt konfirmandusok felkeresése, filmkör; a kultúráközvetítési ötletek között pedig hangverseny, filmklub,⁴⁰ olvasósarok, kiállítások, skanzen, kávéház.

(Eredményesség) Egy egyházközség eredményességéről, minőségéről – bár az egyházközség „szabad szemmel láthatóan” társadalmi szervezet is – csak kellő óvatossággal szólhat a szociológus, akár az istentisztelet vagy az ima hatékonyságáról vagy a hitélet minőségéről, ugyanis a gyülekezet Isten népe, szent közösség, és így jelentős részben transzcendens jelenség is. Kellő óvatossággal (és kutatói alázattal) az egyházközség mint szervezet felfogható a benne kialakuló hitélet (vagyis tartalma, minősége) lehetőségi feltételének, de nem tekinthető okának, csak befolyásoló tényezőnek.

A katolikus „mezőn” folyó kutatások eredményeit összegezve a hitélet szociológiai mutatókkal mérhető minőségét tekintve öt szintet és hat kategóriát különböztettem meg. Nem kevés helyen találtam gyenge, stagnáló vagy romló hitéletet, ahol kong a templom, ahol a vallásosság eléggé üres forma, ahol változásra nem is lehet számítani, elsősorban elhaló, kis falvakban, általában papok nélküli plébániákon vagy filiákban. Bár a reformá-

tus egyházban lényegét tekintve nincsen papiány, de akad eléggé sok szórványgyülekezet, és ezek közül jó néhány ilyen társadalmi terepen működik.

A második szinten az átlagosról leromló hitélettel jellemezhető plébániák tartoznak, ahol, ha továbbra is mindent a plébános csinál, és csak az egyre fogyó rózsafüzér-társulat képviseli a buzgóságot, a lelkiélet hamarosan elszárad. Ezek többsége is olyan kisebb településen működik, ahol már elfáradt a hagyományos vallásosság. „Ilyen is akad nem egy a szomszéd rétjén”. Mindkettőnél jóval gyakoribb mindkét „mezőn” a harmadik szint, az átlagos, viszonylag stabil hitélettel jellemezhető egyházközség falun és városon. Ennek egyik altípusa a rutinszerűn, megbízhatóan működő „egyházközség-üzemek” (mindkét „mezőn” inkább városokban és nagyobb községekben), a másik az élő népi vallásossággal jellemezhető egyházközség, főleg kisebb falvakban, a harmadik altípusa olyan kisebb helyen működő filiák (reformátusoknál) társegyházközségek, amelyek fejlődő, életképes vagy fejlődésnek induló egyházközséghez tartoznak, és onnan nekik is csurran-csöppen valami. Ennél ritkábbak a negyedik szintre sorolhatók egyházközségek mindkét „mezőn”: azok a „mozgásban lévő” egyházközségek, amelyekben a hívek egy vagy több csoportja aktívan részt vesz a közösség építésben és a hitélet „intenzifikálásában”. Az ötödik szintre sorolható gyülekezettel mindkét „mezőn” eléggé keveset találtunk. A katolikus „mezőn” ezek többségében fontos szerepet kapnak a plébániai és a lelkiségi mozgalmakhoz tartozó kisközösségek, papjaik többsége lelkiségi mozgalomhoz tartozó és/vagy karizmatikus, kreatív, animáló személyiség. A reformátusok esetében is olyan közösségeket és papokat találtunk, akiknek habitusa, lelkisége erősen emlékeztet a katolikus „elitére”.⁴¹

Jegyzetek

¹ Kamarás István: *Vallási szervezetek és a művelődés*. In: *Közművelődés a társadalmi változásokban. Magyar Honvédség Közművelődési és Művészeti Főigazgatósága – Honvéd Kulturális Egyesület, Budapest, 1993. 15–21. o.*

² *Amely egyfelől a plébánián működő papokkal és/vagy a hívekkel (köztük világi vezetőikkel) 102 interjú, másfelől a plébániák életét és működését bemutató 36 esettanulmány alapján készült. Kamarás István: Egyházközségeink 1997–98-ban. = Vigilia, 1999. 6. szám, 415–422. o.; Kamarás István: Kis magyar religiográfia. Pro Pannonia Kiadó, Budapest, 2003. 79–140. o.*

³ *Az újabb tényanyaggal kiegészített minta alapján készítettem tanulmányt a veszprémi (katolikus) egyházmegye egyházközségi lelkipásztorkodásáról.*

⁴ *A Károli Gáspár Református Egyetem Tanítóképző Karán, a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán és a Pannon Egyetemen: Ablonczy Zsuzsanna, Bakti Anikó, Bereczki Renáta, Bobvos Gergely, Bogdány Valéria, Budavári Zsófia, Cseke Lilla, Dudás Nóra, Faragó Róbert, Furka Éva, Gál Anikó, Gál Dániel, Gáspár Anita, Gondos Gáborné, Halasi Gábor, Jankó Mónika Dóra, Jónás Szilárd, Kabai Virág, Karli Norbert, Kassai Anita, Kisfaludi Krisztina, Kiss Katalin, Kottyán Zsuzsanna, Kovács László, Kozéki Attila, Kurbel Márk, Mikó Roland, Nagy Andrea, Nagy Réka, Palotai Magdolna, Patakos Ildikó, Polgár Zsófia, Pribék Brigitta, Sándor Lilla, Simon Zsuzsanna, Schneider Hedvig, Szabó Anna,*

1 tudomány és társadalom

Szabó Petra Katalin, Szabó Veronika, Szakács Zsuzsanna, Szalóky Balázs, Szondi Csilla, Szöllősi László, Szűcs Attila, Tóth Éva, Vas Dániel, Vass Attila, Vaszil Dóra. Hálás köszönetem segítségükért.

⁵ Balatonfőkajár, Balatonszabadi, Budapest–Csepel, Budapest–Mátyásföld, Budapest–Rákócscsaba, Buj, Cegléd–Nagytemplom, Csokonyavisonta, Debrecen–Mester utca, Debrecen–Tócoskert, Dunaújváros, Dunavecse, Harkány, Kecskemét, Keszthely, Lakitelek, Litér, Mezőberény, Nagyatád, Nagykovács, Nagyvács, Nemesvámos, Nyírmegygyes, Olaszliszka, Orosháza, Oroszlány, Pomáz–Budakalász–Csobánka, Rohod, Sárkeresztúr, Szigetszentmiklós, Tass, Vaja, Vámosújfalú, Várpalota, Veszprém, Vésztő, Zirc, Zalaegerszeg.

⁶ Bár ahol lehetett, természetesen ilyenekre is szert tettünk.

⁷ Tanulmányomat több református lelkésszel is véleményeztettem, valamennyien reálisnak tartották a kutatásom tükrében kirajzolódó képet.

⁸ Kamarás István: Kis magyar religiógráfia, i. m. 112-113. o.

⁹ Itt, ugye, kötelező a vasárnapi miselátogatás!

¹⁰ Jellemző tanulmány-cím a Református Egyház c. folyóiratban: Kádár Zsolt: Konfirmáció: ahol egyházunk elvérzik. = Református Egyház, 2001. 3. szám, 70–72. o.

¹¹ Keresztelés, első áldozás, bérmálás, házasságkötés.

¹² Ahol „kong a templom”, „a vallásosság üres forma” „változásra nem lehet számítani” „kihalófélben lévő falu vegetáló vallási étellel”, „lassan kihal a hitélet”, „szinte már belepte a pókháló”.

¹³ Egy hagyományos hitéletű gyülekezetben történt, hogy az új lelkész kizárólagosan a csekély számú értelmiség kedvében járva szándékozott gyökeresen újítani.

¹⁴ Még a „kultúrprotestánsnak” megfelelő „kultúrkatolikus is”.

¹⁵ Szinte valamennyi katolikus egyházköztségben a kelletnél kevesebb pap működik.

¹⁶ A gyóntatásra fordított idő lehetne még meghatározó különbözőség, ha nem csappant volna meg az utóbbi évtizedekben jelentős mértékben a gyónások száma, így ez csak azoktól követel jelentős több időt és energiát, akik olyan területen működnek, ahol még erőteljesen jelen van a sok gyónással is jellemezhető hagyományos vallásosság, vagy pedig ott, ahol a pap az intenzívebb vallási életet élő, zömmel a lelkeségi mozgalmakhoz tartozó vallási elit körében működik.

¹⁷ A lelkész-házaspár.

¹⁸ Aszalós János: Legfontosabb változások a plébániák életében 1989 óta. Budapest, 1998. (kézirat)

¹⁹ Paul Zulehner: Egyház a 21. században. Kálvin Kiadó, Budapest, 2004.

²⁰ Általában a „felnőtt” istentisztelettel párhuzamosan hitoktatók és más gyülekezeti tagok vezetésével, néhány helyett több korcsoportban.

²¹ Ez határeset a liturgiának, a közösségi alkalomnak és a kulturális rendezvénynek.

²² Például Zircen az általános iskolás korosztályhoz tartozók fele jár hittanra, a 14–18 éveseknek csak 1-2%-a.

²³ Tomka Miklós: Egyház és „civil társadalom” = Vigília, 1998. 5. szám, 331–343. o.

²⁴ Ezzel szemben a katolikus diakónusok döntő többsége nem (vagy csak kis részben) végez diakóniai tevékenységet, hanem sokkal inkább lelkipásztori asszisztens.

²⁵ Kamarás István: Kis magyar religiógráfia, i. m. 121. o.

²⁶ Tomka Miklós, i. m.

²⁷ Felvetődhet a kérdés, miért nem számítom ide a képviselőtestületeket. Egyszerűen azért, mert a legtöbb már csak a találkozások ritkasága, a csak formális tevékenységük miatt sem igen nevezhető szociálpszichológiai értelemben közösségnek (ahol közös a cél, az értékek, a nyelv, amely már bizonyos mértékig élet- és élményközösség).

²⁸ A nagyobb városokban a közösségre éhes híveknek lehetősége van olyan plébániára átmenni – ha van ilyen, és a legtöbb esetben van –, ahol közösségre találnak.

²⁹ Vannak – főleg az „öfi” (öreg ifi) csoportok között –, amelyek csak havonta találkoznak.

³⁰ Természetesen számolni kell a hitoktatáshoz és a közösségi együttlétekhez kapcsolódó ilyen-olyan kulturális, kultúraközvetítói tevékenységekkel is.

³¹ A katolikus „mezőn” a koncerteken kívül leggyakoribbak: misztériumjáték és színjáték, könyvtár, politikai szimpózium, pszichológiai szaktanácsadás, táncház, és játszóház, népszokások felelevenítése, gazdasszonyképző tanfolyam, tudományos és ismeretterjesztői előadások, plébániái kultúrház.

³² És ezért általában a másik felet – általában a szocialista és a liberális vezetőket – okolják.

³³ Az egyházközség – főként papjai, cserkészei és kórusa által – reprezentál a helyi ünnepeken. A hittanos gyerekek részt vesznek karácsonyi műsorokban, a templomban hangversenyeket rendeznek és alapítványi miséket mutatnak be, alkalmasszerűen szerepelnek a városi tévében.

³⁴ Írnak ugyan a helyi újságba, kihasználják a képviselőtestület és az önkormányzati vezető testület részleges átfedését egyes ügyekben, vért adnak, megénekelik a templomi kórust, hangversenyre hívják a lakosokat, a polgármester rendszeres áldozó, de egyéb komoly közös és közérdekű vállalkozás nincs.

³⁵ Azok a plébániák, amelyek négy-öt területen is bekapcsolódnak a város, életébe, amelyek több közös, együtt kitalált rendezvényt szerveznek meg, ahol szoros együttműködik az önkormányzati szociális munka és a karitás, ahol a plébánia kulturális tevékenysége beépül a település kulturális kínálatába és fordítva.

³⁶ Ha csak nem vesszük történelemnek a „szektások” (elsősorban a Jehova Tanúi és a Hit Gyülekezete híveinek) szidását, elítélését.

³⁷ „Sajnos a rendszerváltás óta erős felekezeti-gazdagodás figyelhető meg városunkban, ezért az ökumené jelenleg nem működik”, hallottuk az egyik dunántúli város egyházközségében.

³⁸ A texasi kisvárosban működő davidianus szektáról van szó, róluk terjedt el ez az – azóta egyértelműen cáfolt – álhír. Nem követtek el öngyilkosságot, hanem az FBI szakszerűtlen és intoleráns fellépésének lettek ártatlan áldozatai.

³⁹ Kamarás István: Kis magyar religiógráfia, i. m. 137–138. o.

⁴⁰ Ahol bibliai jellegű, vagy többletet nyújtó filmeket nézhetnének meg a fiatalok.

⁴¹ További felhasznált irodalom: Kamarás István: Egyházközségépítők. Egyházfórum Kiadó, Budapest, 1992; Kamarás István: Plébániái lelkipásztorkodás az ezredfordulón (1995–2005) a Veszprémi Főegyházmegyében. = Studia Wespremiensia. X. évf. 2008. 1–2. szám, 129–150. o.